

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко В. В. Синдром «емоціонального вигорання» в професіональному общении . Санкт-Петербург : Сударья, 1999. 256 с.
2. Водопьянова Н. Е., Старченкова Е. С. Синдром вигорання: диагностика и профилактика. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 336 с.
3. Грицук О. Основні підходи у дослідженні структури й динаміки синдрому емоційного вигорання у вітчизняній та зарубіжній психології. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2012. Вип. 42 (1). С. 51–57.
4. Кмить К. В., Попов Ю. В. Эмоциональное выгорание, не связанное с профессиональным стрессом. Обозрение психиатрии и медицинской психологии. 2013. № 3 С. 3–9.
5. Колтунович Т. А. Як не згоріти в полум'ї професії : теорія, діагностика, корекція : навч. метод. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Чернівці : Родовід, 2016. 164 с.
6. Кузнецова А. А. Историко-генетический анализ феноменологического пространства «выгорания». Психологические науки. 2017. №3. С.45–55.
7. Лаврова М. Г. Теоретичний аналіз сучасних поглядів на поняття «емоційне вигорання». Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія. 2014. Т. 19. Вип. 2 (32). С. 194–202.
8. Нартова-Бочавер С. К. «Copingbehavior» в системе понятий психологи личности. Психологический журнал. 1997. № 5. С. 20–28.
9. Орел В. Е. Синдром психического выгорания личности. Москва : изд-во ин-та психологи РАН, 2005. 329 с.
10. Melamed S., Shirom A., Toker S., Berliner S., Shapira I. Burnout and risk of cardiovascular disease: evidence, possible causal paths, and promising research directions. Psychol Bull. 2006. Vol. 132 (3). P. 327–353.
11. Pines A. M., Aronson E., Kafry D. Burnout. From Tedium to Personal Growth. New York : Free Press, 1981. P. 202–205.

*Гростянчук Яна
Науковий керівник – доц. Сіткар Віктор*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТВОРЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Актуальність дослідження. Сучасні зміни, які відбулися в суспільному розвитку України, її інтеграція в світовий освітній та інформаційний простір обумовлюють зростаючий соціальний запит на творчо орієнтовану особистість, здатну виявляти й реалізовувати себе у нестандартних умовах, гнучко й самостійно застосовувати набуті знання та компетенції у різних життєвих ситуаціях. Зміни характеру праці в сучасному світі роблять людський капітал більш цінним, ніж матеріальні активи.

Феномен обдарованості завжди привертав до себе увагу широкого кола фахівців: психологів, педагогів, культурологів та ін. спеціалістів. У вітчизняній системі освіти останнім часом відбулися значні реформи. Спрямованість школи на гуманістичні, особистісно-орієнтовані, та розвивальні освітні технології змінили ставлення до учнів, які виявляють неординарні здібності.

Дослідники, розвиваючи традиції Л. Виготського, С. Рубінштейна, Б. Теплова, пропонують комплекс різних методик розвитку обдарованості підлітків, обґрунтовуючи вирішення широкого спектру науково-практичних завдань діагностики, прогнозування розвитку інтелектуально-творчого потенціалу особистості, виховання й навчання обдарованих дітей в освітньому процесі (Д. Богоявленська, В. Дружиніна, А. Матюшкіна, Я. Пономаріва, В. Шадрікова, М. Шпак та ін.) [7, с. 78].

Термін «обдарованість» походить від слова «дар», який означає особливо сприятливі внутрішні передумови розвитку людини. «Обдарованість – це поведінка, що характеризує здібності і може виявлятися у різних сферах діяльності», – доводить американський психолог Дж. Рензуллі. Обдарованість – це генетично зумовлений компонент здібностей, що розвиваються у відповідній діяльності та деградують за її відсутності (В. Виготський, Н. Лейтес, О. Савенков). Фундаментом обдарованості, як зазначає П. Тадеєв, є задатки – спадкова передумова розвитку здібностей. Якщо вони не розвиваються, настає так зване «заморожування» задатків – такий механізм знищення будь-якої обдарованості [9].

Творчість – це діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних та матеріальних цінностей. Необхідними компонентами є фантазія і увага [2].

Творча обдарованість – це обдарованість, яка виявляється у нестандартному баченні світу, нешаблонному мисленні [3].

Талановиті діти – це той ресурс, з якого створюється інтелектуальна еліта. Інтелектуальну еліту будь-якого народу становлять особистості творчі, яскраві, мислячі. Щоб це потенційне національне багатство зберегти й примножити, необхідно вміти відбирати таких дітей, допомагати їм знайти себе й правильно оцінити, підтримувати їхній розвиток. Обдаровані діти мають бути об'єктом спеціальних психолого-педагогічних і соціальних програм.

Мета статті – обґрунтувати теоретично поняття та особливості прояву творчої обдарованості в підлітковому віці.

Аналіз останніх публікацій. Проблема феномена творчості та його природі, формуванню та прояву творчих здібностей, їх діагностиці присвячено багато досліджень у психологічній науці. Зокрема, цим займалися В. Н. Ананьєв, Д. Б. Богоявленська, Л. С. Виготський, Л. С. Рубінштейн, Б. М. Теплов, Я. А. Пономарьов, А. Цибуля, В. О. Моляко, В. А. Роменець, В. Д. Шадриков та ін. Проблема творчості розглядали й зарубіжні дослідники: Дж. Гілфорд, Е. П. Торренс, Е. де Боно, Г. Айзенк, С. Мідник, К. Роджерс, Р. Стернберг, М. Воллах, З. Фрейд, Е. Фромм, Н. Коган, Т. Рібо, К. Юнг та ін.).

Крім зазначених вище дослідників, проблему розвитку творчого потенціалу порушено в наукових працях: (В. Давидова, О. Дьяченко, Д. Ельконіна, Є. Ільїна, О. Кравцової, В. Кудрявцева, А. Лукановської, Н. Лазарович, В. Маслової, О. Поддякова, Т. Піроженко та ін.).

О. Матюшкін у роботі «Концепція творчої обдарованості» висвітлює розвиток творчого потенціалу особистості в системі освіти. Л. Виготський розглядає обдарованість як генетично обумовлений компонент здібностей, що розвивається у відповідній діяльності.

Найбільш глибоко вивчив проблеми психології творчості В. Моляко []. Особливо цінний його підхід до вивчення обдарованості, де він якнайповніше структурував це психологічне явище.

Виклад основного матеріалу. В науковій літературі вказано, що поняття «обдарованість» було вперше вжите А. Тресем у розумінні слова «геній». У праці Хуана Уарте «Дослідження здібностей до наук», опублікованій у 1575 році, визначено види обдарованості, які притаманні людському роду, мистецтва і науки, які відповідають кожному обдаруванню та ознаки за якими можна впізнати відповідне обдарування» [2, с. 140].

За Б. Тепловим обдарованість – це якісно своєрідне поєднання здібностей, від якого залежить можливість досягнення більшого чи меншого успіху у виконанні тієї чи іншої діяльності [5]. За твердженням Л. Слободянюка, обдарованість – це не лише своєрідне поєднання здібностей людини, а ще й сукупність її особистісних характеристик [1].

На думку інших науковців В. Чудновського і В. Юркевича обдарованість розглядається як високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей. Таким чином, аналіз праць вітчизняних та зарубіжних вчених дає змогу зробити висновок, що обдарованість – це комплекс задатків і здібностей, які за сприятливих умов дозволяють потенційно досягти значних успіхів у певному виді діяльності (чи діяльностей) порівняно з іншими людьми. Отже, обдарованість виступає як інтеграція різних здібностей з метою досягнення позитивних результатів конкретної діяльності [3, с.19].

Відповідно до енциклопедичного визначення за редакцією В. Оконь, обдарований учень – це особа зі спеціальними потребами, яка характеризується високим рівнем інтелекту (IQ вищий 130), легкістю в навчанні, високими досягненнями в науці, спеціальними здібностями вище за середні, широким колом інтересів, сильною мотивацією до науки, а також творчими досягненнями [4].

Обдарованість загальна – це рівень розвитку загальних здібностей, що визначає діапазон інтелектуальних можливостей людини і забезпечує досягнення значних успіхів у виконанні різних видів діяльності. Є основою для формування багатьох здібностей. Припущення про можливість існування обдарованості вперше висловив у середині XIX ст. Ф. Гальтон. На початку XX ст. Ч.-Е. Спірмен запропонував двофакторну теорію інтелекту, що ґрунтувалась на припущенні про існування фактора обдарованості загальної і фактора спеціальних здібностей. Це викликало дискусію між прихильниками існування загального фактора (Г.-Ю. Айзенк та ін) і множинності первинних інтелектуальних здібностей (Е.-Л. Торндайк, Л.-Л. Терстоун). У сучасній науці більшість дослідників визнають існування обдарованості загальної. Вони виокремлюють 2 види обдарованості загальної: інтелектуальну і творчу обдарованість (креативність). У факторних дослідженнях інтелекту було виявлено два незалежні типи: художню і практичну обдарованість. Більшість людей має риси обох типів. Загальна обдарованість є своєрідним поєднанням вродженого і набутого досвідом [8, с. 228].

Характеристика розвиненої обдарованості школяра та підлітків зокрема, включає три основних підструктури: високу пізнавальну активність, яка опирається на високо чутливу сенсоріку (сприймання, увага, пам'ять) та дивергентне мислення (оригінальність, критичність,

здатність до узагальнення, прогнозування); творчу інтерпретацію пізнавального досвіду (вміння порівнювати, зіставляти, аналізувати явища та події, бачити нове, реконструювати раніше створене, креативний підхід до рішення проблем, варіативність у рішенні задач та проблем); емоційну захопленість діяльністю (інтерес, харизматичність, впевненість у досягненні успіху, «відновлення» в разі неуспіху) [1, с. 203-204].

Вважаємо, що саме таке поєднання високого рівня перцептивних, інтелектуальних та емоційно-вольових якостей і їх позитивна моральна спрямованість забезпечує успіх обдарованого школяра у навчальній діяльності та самореалізації. Адже як для навчальної діяльності, вагоме значення має розвиток таких складових, як: самопізнання і самооцінки; самовизначення; саморегуляції; самоосвіти та самовиховання [4, с. 89].

Обдарована дитина характеризується п'ятьма ознаками, а саме: високим рівнем загального інтелекту; наявністю спеціальних здібностей; певними особистісними особливостями; впливом середовища. Як система обдарованість включає такі компоненти: анатомо-фізіологічні задатки; сенсорно-перцептивні блоки; інтелектуальні та розумові можливості; емоційно-вольові структури; високий рівень продукування нових образів, фантазія, уявлення і та ін. [5, с. 122].

Триколова модель обдарованості об'єднує: 1) інтелект (комплекс специфічних властивостей, здібностей вище середнього рівня – лінгвістичний, просторовий, музичний, логіко-математичний, тілесно-кінестетичний, особистісний (інтра- та інтер-особистісний)); 2) креативність (відносно автономна, самостійна, універсальна здатність особистості, що виражається в оригінальних засобах одержання продукту, в нових підходах до вирішення проблем, створення оригінального продукту); 3) мотивація (психічне явище, що спонукає до діяльності) [5, с. 130-131].

Творча обдарованість розглядається науковцями як індивідуальний, творчий, мотиваційний і соціальний потенціал, що дає можливість отримати високі результати. Творчо обдаровані особистості є носіями науково-технічного прогресу. Підлітки з творчим типом активності виявляють у ситуації невизначеності великі здібності до самостійного породження задач, питань, проблем та пошук їх вирішення.

Розвиток творчих здібностей обдарованих підлітків є унікальним та особливим, адже багато складових психіки підлітків знаходяться в стадії активного формування. Підлітків відрізняє підвищена пізнавальна активність, розширення обсягу знань, поява нових мотивів навчання, що дозволяє займатися самостійною творчою працею. Але головним є те, що саме в цьому віці відбувається інтенсивний розвиток логічного мислення (стадія формальних операцій, за Ж. Піаже), що визначальним чином впливає на всі інші пізнавальні процеси та інтелект у цілому. Суттєві зрушення відбуваються і в розвитку самосвідомості, відбувається активне становлення особистості [4; 6, с.57].

Висновок. Проблема раннього виявлення та подальшого розвитку обдарованості у наш час стає все більш актуальною. Талановиті діти – це той ресурс, з якого створюється інтелектуальна еліта. Інтелектуальну еліту будь – якого народу становлять особистості творчі, яскраві, мислячі. Щоб цю потенційно національне багатство зберегти й примножити, необхідно вміти дбати про таких дітей, допомагати їм знайти себе й правильно оцінити, підтримувати їхній розвиток.

В сучасних умовах становлення особистості підростаючого покоління важливо: віднайти шляхи своєчасного виявлення в кожного вихованця інтересів, природних задатків, нахилів, здібностей, обдарованості; створити оптимальні умови для їх розвитку; визначити конкретні сфери можливого спрямування дитячого та підліткового творчого потенціалу. Цим займається евристика – наука, яка вивчає продуктивне творче мислення. Евристика людини не зводиться до формальних правил, а містить мотиваційні і емоційні компоненти, які значно звужують зону пошуку розв'язування [8, с. 115].

У психолого-педагогічних дослідженнях важливе місце належить проблемі діагностики і формування здібностей в умовах шкільного і професійного навчання як важливого фактору правильної організації професійної орієнтації і професійного відбору [8, с. 142].

ЛІТЕРАТУРА

1. Анікіна Н. Педагогічна підтримка обдарованості. Київ : «Шкільний світ» : Вид. Л. Галіцина, 2005. 128 с.
2. Нижник Г. Авторська корекційна розвивальна програма для обдарованих дітей / Г. Нижник // Психолог. № 25. 2006. С. 18-30.
3. Антонюк Л. Діагностика обдарованих дітей і підлітків – важливе завдання педагогічного колективу навчального закладу. Нова педагогічна думка. 2018. № 1. С. 140–146.
4. Басюк Н. А. Обдарованість: її виявлення та розвиток. Вісник Житомирського державного ун-ту ім. І. Франка. 2018. № 46. С. 17–20.
5. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень : монографія. / ред.: В. О. Моляко, О. Л. Музика; Державний фонд фундаментальних досліджень Міністерства освіти і науки України. Житомир : Рута, 2006. 320 с.
6. Обдарованість: сутність, структура, технології розвитку. Шляхи і методи забезпечення подальшого творчого зростання обдарованої молоді: наук.-метод. зб. / За заг. ред.. І.І. Якухна, Л.В. Корінної. Житомир: ЖОШПО, 2008. С. 78–89.
7. Гільбух Ю.З. Розумово обдарована дитина: Психологія, діагностика. Педагогіка. Київ, РОВО «Укрвузполіграф». 1993. 84 с.
8. Психологічна енциклопедія / Автор упорядник О.М. Степанов. Київ : «Академвидав». 2006. 424 с. (Енциклопедія ерудита).
9. Тадеєв П. Обдарованість і творчість особистості : американський підхід : монографія. Тернопіль : Навч. книга Богдан, 2008. 240 с.

*Жаловська Людмила
Науковий керівник – доц. Сіткар Віктор*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ З РІЗНИМИ АКЦЕНТУАЦІЯМИ ХАРАКТЕРУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Актуальність дослідження. Напружена й мінлива соціальна ситуація в суспільстві зумовлює зростання різних відхилень в особистісному розвитку і поведінці підростаючого